

SOURCES FOR GREED

By Rabbi Dr. Nachum Amsel

These sources are from the book, "The Encyclopedia of Jewish Values" published by Urim, or the upcoming books, "The Encyclopedia of Jewish Values: Man to Man" or "The Encyclopedia of Jewish Values: Man to G-d" to be published in the future.

(1) שמות יח:כא

וְאַתָּה תִּחְזֶה מִכָּל-הָעַם אֲנָשִׁי-חַיִל יִרְאִי אֱלֹקִים אֲנָשִׁי אֶמֶת שְׂנֵאִי בְּצַע וְשִׁמְתָּ עֲלֵהֶם שְׂרֵי אֲלָפִים שְׂרֵי מְאוֹת שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֹת:

(2) פירוש רמב"ן על שמות יח:כא

שונאי בצע - ... אבל הלשון במכילתא אינו כן, אלא כך שנויה שם שונאי בצע, שהן שונאין לקבל ממון בדיון, דברי רבי יהושע רבי אלעזר המודעי אומר, שונאי בצע, אלו שהן שונאין ממון עצמן, אם ממון עצמן שונאין קל וחומר ממון חבריהם פירש רבי יהושע שונאי בצע, שונאי שוחד, כמו כולו בוצע בצע (ירמיה ו יג), איש לבצעו מקצהו (ישעיה נו יא) רבי אלעזר המודעי דרש כי הם השונאים הממון הרב, ואין להם חפץ ברבוי כסף וזהב, כענין אם אשמח כי רב חילי וכי כביר מצאה ידי (איוב לא כה) כי הממון יקרא בצע, מה בצע כי נהרוג את אחינו (בראשית לו כו), ואם בצע כי תתם דרכיך (איוב כב ג), והחרמתי להי בצעם וחילם לאדון כל הארץ (מיכה ד יג):

(3) פירוש ריב"א על שמות יח:כא

שנאי בצע - ששונאין את ממונם בדיון כההיא דאמרין כל דיינא דמפקין ממונא מיניה בדינא לאו דיינא הוא (ב"ב כה):

(4) פירוש טור הארוך על שמות יח:כא

שונאי בצע. לפי הפשט על השוחד דבר הפסוק. ויש מפרשים, שונאי ריבוי ממון, שאינו יגע להעשיר. ופירש"י שונא ממון עצמן בדיון, כההוא דאמרין (ב"ב נח, ב) כל דיינא דמפקין מיניה ממונא בדינא לאו דיינא הוא, לומר, כל ממון שידעו בו שאדם יכול להוציא מידם בדיון, ישנאוהו ויחזירוהו מעצמם ולא ירד עמו לדיון, ואפילו הוא שלהם באמת, כגון שקנה מהם עבד בלא עדים והאחר מוציאו ממנו בדיון. ויש מפרשים (כ"ה בתנחומא יתרו ב) שונא ממון, כגון אם הבעל דין אלם ומגוס לו להפסיד ממון או לא יטה הדיון, אל ישמע לו ולא יחוש להפסד ממון:

(5) משלי טו:כז

לֶכֶךְ בֵּיתוֹ בּוֹצֵעַ בְּצַע וְשׂוֹנֵא מִתְּנַת יְחִיָּה:

(6) פירוש גר"א ומלבי"ם על משלי טו:כז

עוכר ביתו וגו' -- פי' הבוצע בצע שמאסף תמיד ממון שאינו שלו סופו שגם ביתו יוטל ממנו ונעכר...
עוכר ביתו בוצע בצע - מי שהוא בוצע בצע שמרויח ממון שלא ביושר, בל תחשוב כי ירבה בבצע הלז כבוד ביתו, בהפך בזה עוכר ביתו, כמ"ש הוי בוצע בצע רע לביתו וכי' כי אבן מקיר תזעק וכי', ובהפך מי ששונא - אף מתנות - ולא יהנה משל אחרים רק מה שמרויח ע"י יגיע כפו, בל תאמר שימות ברעב או יחלה מרוב עבודה, בהפך ע"י יחיה כי הכל תלוי בהשגחת ה':

(7) משלי כח:טז

נְגִיד חֶסֶר תְּבוּנוֹת וְרַב מַעֲשָׂקוֹת שְׂנֵאִי [שְׂנֵאִי] בְּצַע יֶאֱרִיךְ יָמִים:

(8) פירוש רש"י על משלי כח:טז

נְגִיד חֶסֶר תְּבוּנוֹת - מתוך שהוא חסר תבונה הוא רב מעשקות כי אינו נותן לב על חייו ומרבה לעשוק שהרי השונא בצע יאריך ימים:

(9) פירוש רלב"ג ומלבי"ם על משלי כח:טז

נְגִיד - וזה דרך הנגיד שהוא חסר תבונות ורב מעשקות אך הנגיד שהוא שונא בצע יאריך ימים המונהגים ממנו בהנהגתו הישרה ובשמירתו אותם מהרע ובהפך הענין ברשע שיכסף לטרפם או ירצה בזה הנה בדמיון הארי הנוהם שישמעו קולו החיות ויברחו כן הענין ברשע המושל על עם דל כי לא יוכלו שאתו וימרדו בו וכן הענין בנגיד חסר תבונות ורב מעשקות אך מי שהוא שונא בצע יאריך ימים על ממלכתו:

נגיד חסר תבונות ורב מעשקות - הנה הנגיד הרשע אם אינו רב מעשקות ימצאון תחת ממשלתו אנשים שמרויחים ממון ומתקיימים, וכן גם אם הוא רב מעשקות - אם י"ל תבונה, יניח ג"כ את הסוחרים הבוצעים בצע, שיקח מהם מס ומתנות והם ירבו עושר למענו, אבל אם הוא גם חסר תבונות - אז תיכף כשרואה איש שי"ל בצע וממון הורג אותו כדי לקחת ממנו, כי אינו חושב מחשבות שימצאו עשירים וסוחרים בממשלתו כי אין תבונה בו לדאוג על ימים

הבאים, ואז רק שונאי בצע יאריך ימים - רק מי שאינו בוצע ומרויח והוא נראה בעיניו אינו מסוכן למות, אבל הבוצע ומרויח לא יאריך ימים, ומפרש כי.

10 משלי א:יט

כִּן אַרְחוֹת כָּל-בֹּצֵעַ בֹּצֵעַ אֶת-נַפְשׁוֹ בְּעָלְיוֹ יִקָּח :

11 דברים ו:ה

וְאֶהְבֶּתְ אֶת דִּי אֶלְקִיד בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ :

12 פירושי רש"י, מהר"ל (גור אריה) על דברים ו:ה

ובכל מאודך - בכל מחונך יש לך אדם שחמונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך. **שממונו חביב עליו מגופו** - תימה, אם כן דיבר הכתוב נגד הסכלים, שהרי בני גד ובני ראובן - שחסו על ממונם יותר ממה שחסו על בנייהם ונשותיהם - נאמר (קהלת י, ב) "לב כסיל לשמאלו", ולמה צריך לכתוב לדבר מאלו אנשים. ויראה לומר, דמי שהוא אוהב את ממונו יותר מגופו, משום שהממון מחיה את האדם, שהוא סבה לחיותו, ודבר שהוא סבה לחיות שלו - הוא קודם לו במעלה בדבר מה, ולפיכך הוא אוהב אותו יותר מגופו. ... בשביל שיש לממון האדם מעלה שהוא מחיה את הנפש...

13 פירוש אור החיים על דברים ו:ה

והנה שני הדרגות אלו ישנם בגדר המצטער והמתגדר, שהמאכל אחרי אוכלו ואחרי שתו יחדל ממנו החפץ בו, וכמו כן תאות לבו אחר גמר מעשה דרך גבר בעלמה (משלי ל יט) ישתנה הדבר אצלו עד אחר זמן, לזה בא דבר ה' בהדרגה ג' בגדר השיעור, ואמר ובכל מאודך פירוש בכל ממון שאתה חפץ בו, וכשם שהממון אמר הכתוב (קהלת ה ט) אוהב כסף לא ישבע כסף, כי כשאדם מגיע לקנות קנין עצום אז יתעצם חפצו לחפץ בהוני הונות והולכת תאותו וגדלה, וכמו כן יצו ה' באהבתו שלא תשתער ותוגבל, וכשיגיע גדר אחד תגדל בו האהבה לגדר עליון מזה, ולדרך זה שיעור אומרו מאודך, לא מה שקנה, אלא שחפץ לקנות: ובוזה יתיישב גם כן מה שהיה קשה בו אם אתה אומר מה שקנית אם כן אין מצוה זו שוה בכל, שהרי אדם עני אין בו מצוה זו, גם באנשי ממון לא תהיה להם המצוה בהשואה, מה שאין כן במצות לבבך ונפשך שהכל שוים בו, ולפי דרכנו יבא על נכון:

14 ירמיהו ח:י

לִכְן אֶתֶן אֶת-נַשְׁיָהֶם לְאַחֲרִים שְׂדוֹתֵיהֶם לְיֹרְשִׁים כִּי מִקֶּטָן וְעַד-גָּדוֹל כָּל־בֹּצֵעַ בֹּצֵעַ מִנְבִיא וְעַד-כֹּהֵן כָּל־עֹשֶׂה שִׁקָּר :

15 פירוש מצודת דוד על ירמיהו ח:י

לאחרים - לעם אחר. **לירשים** - כל מי שירצו לרשת. **כולם בוצע בצע** - כולם גוזלים הון. **מנביא** - נביא השקר. **כהן** - כהן הבעל:

16 ירמיהו ט:כב-כג

כֹּה אָמַר דְּי אֵל יִתְהַלֵּל חֶכֶם בְּחִכְמָתוֹ וְאֵל יִתְהַלֵּל הַגְּבוּר בְּגִבּוּרָתוֹ אֵל יִתְהַלֵּל עֲשִׂיר בְּעֲשָׂרוֹ : כִּי אִם בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשֶּׁפֶל וְיָדַע אוֹתִי כִּי אֲנִי דְי עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וְיָדְקָה בְּאָרֶץ כִּי בְּאֵלֶּה חִפְצָתִי נֶאֱמַר דְי :

17 איוב כ:כ

כִּי לֹא יָדַע שְׁלֹו בְּבִטְנוֹ בְּחִמוּדוֹ לֹא יִמְלֹט :

18 קהלת ה:ט

אֲהַב כֶּסֶף כֶּסֶף לֹא-יִשְׂבַּע כֶּסֶף וּמִי-אֲהַב בְּהִמּוֹן לֹא תִבּוֹאָה גַם-זֶה הַקֶּבֶל :

19 פירוש אבן עזרא על קהלת ה:ט

אוהב כסף - נפשו לא תשבע:

ומי אוהב בהמון לא תבואה - יש מי שאוהב לקבץ ממון בבגדים ומיני סחורות ולא יאהב תבואה גם זה הבל, וגם ישוב על אוהב כסף והוא המקבץ כסף וזהב בלבד וי"א מי שאוהב בהמון לא תבואה לו ויפרש המון קנות עבדי ושפחי ושמשיי רבים והענין שיאהב להיות המון לפניו:

20 תהילים כד:א

לְדָוִד מִזְמוֹר לְדִי הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תִּבְּל וְיִשְׁבִּי בָּהּ :

21 חגי ב:ח ופירוש רש"י

לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נֶאֱמַר דְי צָב-אוֹת :

לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב - ובידי להביא לאשר חפצתי בו:

22 שמות כ:כ

לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם :

23 קהלת י': יט ופירוש חומת אנך (חיד"א)

לשחוק עשים להם ונין ישמח חיים והקסף יענה את הכל :
וכי תימא במקום שמחה אנו רואים שצריכה התורה יגיעה רבה. לז"א
והכסף יענה את הכל והכסף לשון תאוה כמו "נכספה גם כלתה" ר"ל אם יהיה חשקך בתורה
יגיע לתכתיב מבוקשו זז"ש "והכסף יענה את הכל" בין חכם בין טפש על ידי התשוקה ישיג התורה :

24 תהילים פד: ג ופירושי רש"י ואבן עזרא

נקספה וגם פלטה נפשי לחצרות ד' לבי ובשרי ירננו אל-אל חי :
נקספה - נחמדה. כלתה - נתאותה.
נקספה - התאותה וכמעט כלתה מרוב התאוה והטעם שעברה חק התאוה על כן מלת גם :

25 דברים יז: טו-כ

שום תשים עליך מלך אשר יבחר ד' אלקיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא-
אחיך הוא : רק לא-ירבה-לו סוסים ולא-ישיב את-העם מצרימה למען הרבות סוס וד' אמר לכם לא תספון לשוב
בדרך הזה עוד : ולא ירבה-לו נשים ולא יסור לבבו וכסף וזהב לא ירבה-לו מאד : והיה כשבתו על פסא ממלכתו וכתב
לו את-משנה התורה הזאת על-ספר מלפני הכהנים הלויים : והיתה עמו וקרא בו כל-ימי חייו למען ילמד ליראה את-
ד' אלקיו לשמר את-כל-דברי התורה הזאת ואת-החקים האלה לעשותם : לבלתי רום-לבבו מאחיו ולבלתי סור מן-
המצוה ימין ושמאל למען יאריך ימים על-ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל :

26 ויקרא כו: ג-ו ופירוש כתב סופר

אם-בחקתי תלכו ואת-מצותי תשמרו ועשיתם אתם : ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ונעץ השדה יתן פריו :
והשיג לכם דיש את-בציר ובציר ישיג את-זרע ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם לבטח בארצכם : ונתתי שלום בארץ
וישבתם ואין מחריד והשפתי חיה רעה מן-הארץ וחרב לא-תעבר בארצכם :
ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד. אחז"ל [שלהי עוקצין] אין כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום. נ"ל
ענינו, שבאמת אוהב כסף לא ישבע ולעולם משתוקק ליותר, ועפ"י הרוב אם לעצמו היה די לו במה שיש לו אבל ע"י
שרואה שלחבירו יש יותר מתקנא בו, וכואב ונאנח על שלחבירו יש יותר ממנו. ושמעתי לפרש מה שנאמר [ה, יא]
מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישן, כי היה די לעובד במעט שיש לו, רק
שרואה השבע של העשיר ע"י זה אינו מסתפק בשלו וחפץ עוד עד שאינו מניח לו לישן, ונכון הוא. וכל זה כשיש קנאה
ושנאה בין איש לרעהו, אבל בשכולם אוהבים זה לזה, ואוהב את רעהו כעצמו לא יתקנא בו, ולא יקשה בעיניו
כשרואה בחבירו שיש לו יותר ממנו וזהו שלום האמתי. וזה כונת התנא אין כלי מחזיק ברכה לישראל, היינו שאין
הברכה בשלימותה רק ע"י השלום, אז יש ברכה שלמה. וזהו שאמר רש"י ז"ל שאמרו אם אין שלום אין כולם, שכל
זמן שאין שלום אמיתי אין לאדם די בשיש לו, ואינו עשיר השמח בחלקו. וזהו שאמר ושכבתם ואין מחריד, ע"ד אין
מניח לו לישן, והבטיח שלא תחרדו ע"י אחרים משינתכם, כי יהיה לך שלום בארץ, וק"ל :

27 קהלת ז: א

טוב שם משפחן טוב יוים המות מיום הנולדו :

28 יומא ט

מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו : עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים.

29 ישעיה א: כא-כג

איכה היתה לזונה קריה נאמנה מלאתי משפט צדק יליו בה ועתה מרצחים : כסף הנה לסיגים סבאף מהול בפיס :
שריף סוררים וחרבי גנבים פלו אהב שחד ורדף שלמנים יתום לא ישפטו וריב אלקמנה לא יבוא אליהם :

30 פירוש רד"ק על ישעיה א: כא

מלאתי משפט ... וגם בירושלם העמיד למשפט ה' ולריב וגו', ועתה אין בה משפט כמו שאמר בסמוך כלו אוהב שחד
ורודף שלמונים :
צדק יליו בה - ... וירושלם היה הצדק תמידי בה ועתה מרצחים.

31 פירוש מצודת דוד על ישעיה א: כא

איכה - מתאוונן לומר איך ירושלים עיר אמונה נהפכה להיות משקרת בה' כזונה המשקרת בבעלה.

32 פירושי רש"י ורד"ק על ישעיהו א: כב

כספך היה לסיגים - שהיו עושין מעות נחשת ומצפין אותן בכסף להונות בהם.

כספך - עושים בה מטבע שקר וחושבים בני אדם כי כלו כסף ויש בו סיגים נחשת ובדיל והדומים להם ומחופה בכסף ומטעין בו בני אדם וכן מוכרי יין חושבים הקונים שהם קונים יין חי והוא מעורב במים, סבאך הוא היין הנמכר בחנות...

33) פירושי רד"ק ומצודת דוד על ישעיהו א:כג

שריך - השרים שהיה להם לתקן המעוות הם סוררים ומעוותים הישר והם חברי גנבים כי הגנבים חולקים עמהם לפיכך לא ייסרו אותם, ולא ימנעום מלגנוב:
כלו - דרך כלל על השרים כי כלם בדרך אחד לפיכך אמר כלו בלשון יחיד והם אוהבים לקבל שחד ומטים המשפט:

סוררים - סרים מדרך הטוב ומתחברים עם הגנבים.

כלו - כל העם.

שלמונים - האחד אומר לחבירו הצדיקני היום בדיני ולמחר אצדיקך בדין.

34) רבינו בחיי על בראשית ד:ז

...ועל דרך השכל קין והבל יש בשמם התעוררות ורמז לענין הויה והפסד כי הם אחים סמוכים זה לזה. וקין רמז לקנין העולם הזה, והבל רמז למי שדעתו שפלה ומהביל אותו הקנין. וכן היתה מנחתו הצאן שהיא שפלה מכל בעלי חיים ועל כן דבק בו רצון ה' יתברך, הוא שכתוב וישע ה' אל הבל ואל מנחתו. והיתה מנחתו של קין מפרי האדמה כי היה אוהב קניני העולם הזה ועבודת הגוף שאין בו קיימא ונמשך אחר התאוות הגופניות ועל כן לא חל עליו רצון ה' יתברך, הוא שכתוב ואל קין ואל מנחתו לא שעה. המהביל הזה נהרג כי איננו חושש לעסקי העולם ואינו עושה מן העולם הזה עיקר, והאוהב קניני העולם הזה נתקלל ואמר לו נע ונד תהיה בארץ כי כן אוהב כסף לא ישבע כסף והולך ומטלטל ממקום למקום בימים ובמדברות במקום גדודי חיות ולסטים ואין לו מנוחה אפילו שעה אחת אבל כל ימיו מכאובים:

35) בראשית ו:יא-יג

ותשחת הארץ לפני האלקים ותמלא הארץ חמס: וירא אלקים את הארץ והנה נשחתה פי השחית כל בשר את דרכו על הארץ: ויאמר אלקים לנח קח כל בשר פא לפני פי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ:

36) פירוש רש"י על בראשית ו:יא

ותמלא הארץ חמס - גזל (ס"א שנאמר (יונה ג) ומן החמס אשר בכפיהם).

37) פירוש כלי יקר על בראשית ה:ה

וירא ה' כי רבה רעת האדם - לפי שחטאו בזנות ואותה תאוה רבה והולכת תמיד ולא ישבע לעולם כארז"ל (סוכה נב ע"ב) אבר קטן באדם משביעו רעב וכן חטאו בגזל ואוהב חמס וכסף לא ישבע כסף אלא תאוותו רבה והולכת תמיד וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום ר"ל כל היום לא ישבע מתאוותו אין שעה ביום שיהיה שבע בה אלא כל שעה הוא מוסיף על תאוותו:

38) סנהדרין קח., פירוש רש"י על בראשית ו:יג

אמר רבי יוחנן בא וראה כמה גדול כחה של חמס שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל שנאמר כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ.
כי מלאה הארץ חמס - לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל (סנהדרין קח).

39) בראשית יא:א-ה

ויהי כל-הארץ שפה אחת ודבָרִים אֶחָדִים: ויהי בְּנִסְעָם מִקֵּדֶם וַיִּמְצְאוּ בְקִעָה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם: וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ הֲבֵה נִלְבְּנָה לְבָנִים וְנִשְׂרָפָה לְשָׂרָפָה וְתִהְיֶה לָּהֶם הַלְבָנָה לְאֶבֶן וְהַחֲמֹר הִיָּה לָהֶם לְחֹמֶר: וַיֹּאמְרוּ הֲבֵה | נִבְנֶה-לָּנוּ עִיר וּמְגִדָּל וְרֵאשׁוּ בְשָׂמַיִם וְנַעֲשֶׂה-לָּנוּ שֵׁם פֶּן-נִפְּוֹץ עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ: וַיֵּרַד ד' לְרֹאֵת אֶת-הָעִיר וְאֶת-הַמְּגִדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְנֵי הָאָדָם:

40) מדרש, פרקי דרבי אליעזר כד

...שבנו אותו גבוה כשבעה מילין מקנה מעלת היו לו במזרחו ובמערבו ואלו שהיו מעלו מעלין לבנים היו עולין ממזרחו ואלו שהיו יורדין היו יורדין ממערבו ואם נפל אדם ומת לא היו שמים לבם עליו ואם נפלה לבנה היו יושבין ובוכין ואומרים מתי תעלה אחרת תחתי.

41) בראשית יג:ב ופירוש כתב סופר

ויאברם כבד מאד במקנה בכסף ויבזהב:

ואברם כבד מאד במקנה בכסף ויבזהב - ...ועוד יש לפרש, הנה אוהב כסף השמח ושש בעושרו ולא יכבד משא שמירת עושרו עליו, הוא יגע וטורח ועל כל הטרחות תכסה אהבתו למצוא מבוקשו בכסף ויבזהב ויבזהב ויבזהב ויבזהב. אבל ירא ה' אשר מכיר הבל קניני עולם הזה יכבד עליו עושר רב, ושלמה המע"ה אמר [משלי ל, ח] ריש ועושר אל תתן לי. וחובת הלבבות [בפתיחה לשער הבטחון] מביא חסיד אחד שאמר ה' יצילני מפזור נפש, ונ"ל לכן כתיב ואברם כבד

מאד במקנה בכסף, צריך להבין לשון כבד מאוד, הול"ל היה לו כסף וכו', ונ"ל שכונת הקרא שהיה לו למשא, וכבד עליו מקנה והון רב, ולא חפץ באלה, אבל ראה והבין כי חפץ ורצון ה' הוא שסיבב כל הסיבות האלו, לכן לקח כל העושר מאת פרעה. וכן היה ביוצאי מצרים שאמרו ז"ל [ברכות ט:]: שלא רצו ליטול כסף וזהב של מצרים ואמרו הלוואי שנצא בעצמינו, והיה עליהם לטורח לשאת משא כבד, ולא היתה תשוקתם לכסף וזהב. אבל ה' ציוה דבר נא וישאלו וכו', ודומה ליציאת אברהם ממצרים. וזהו כונת המדרש ואברהם כבד, הה"ד ויוציאם בעל כרחם בכסף וזהב וק"ל:

42) בראשית כה: ח

וַיְגַוּעוּ וַיָּמָתוּ אַבְרָהָם בְּשִׁיבָה טוֹבָה זָקוֹן וְשִׁבְעָ וַיֵּאָסֶף אֶל-עַמּוּיוֹ:

43) פירוש רמב"ן על בראשית כה: ח

זָקוֹן וּשְׁבַע - שראה כל משאלות לבו ושבע כל טובה, וכן ושבע ימים (להלן לה כט), ששבעה נפשו בימים, ולא יתאוה שיחדשו בו הימים דבר, וכענין שנאמר בדוד וימת בשיבה טובה שבע ימים ועושר וכבוד (דהיי"א כט כח). והוא ספור חסדי השם בצדיקים, ומדה טובה בהם שלא יתאוו במותרות, כענין שנאמר בהם תאות לבו נתת לו (תהלים כא ג), ולא כמו שנאמר בשאר האנשים אוהב כסף לא ישבע כסף (קהלת ה ט), ואמרו בו (קהלת רבה א יג) אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאוותיו בידו, יש בידו מנה מתאוה מאתים, השיגה ידו למאתים מתאוה לעשות ארבע מאות, שנאמר אוהב כסף לא ישבע כסף:

ובבראשית רבה (סב ב) אמרו הקב"ה מראה להם לצדיקים מתן שכרן שהוא עתיד ליתן להם לעולם הבא, ונפשם שבעה והם ישנים. נתעוררו החכמים בזה ופירשו הכתוב שאומר "ושבע" במראה הזו:

44) בראשית מא: ז-מב: א-ב, תענית י'

וְכָל-הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיִמָּה לְשִׁבֵר אֶל-יוֹסֵף כִּי-חִזַּק הָרָעִב בְּכָל-הָאָרֶץ: וַיֵּרָא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ-שָׁבֵר בְּמִצְרַיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִּתְרָאוּ: וַיֹּאמֶר הִנֵּה שְׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ-שָׁבֵר בְּמִצְרַיִם רְדוּ-שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ-לָנוּ מִשָּׁם וְנַחֲיָה וְלֹא נָמוּת: ... שנאמר (בראשית מ"ב) ויאמר יעקב לבניו למה תתראו. אמר להם יעקב לבניו: אל תראו עצמכם כשאתם שבעין לא בפני עשו ולא בפני ישמעאל, כדי שלא יתקנאו בכם.

45) שמות א: ז-ח, ברכות נד.

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאד בְּמֵאד וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם: וַיִּקַּם מֶלֶךְ-חֲדָשׁ עַל-מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא-יָדַע אֶת-יוֹסֵף:
ובכל מאדך - בכל ממונדך.

46) במדבר יא: ד, ז-ט, יח-כ, לא-לד

וְהָאֹסֶסְפִי אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאוּוּ תַּאֲוָה וַיִּשְׁבוּ וַיִּכְפּוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יֵאָכְלֵנוּ בִּשָׂר:
וְהִמּוֹן כְּזֹרַע גֶּדֶד הוּא וְעֵינָיו כְּעֵין הַבְּדֹלַח: שְׁטוּ הָעַם וְלָקְטוּ וַיִּטְחֲנוּ בְּרַחֲמֵים אוֹ דָּכּוּ בַּמִּדְבָּרָה וּבִשְׁלֹו בַּפְּרוּר וְעָשׂוּ אֹתוֹ עֲגוֹת וְהִיָּה טַעֲמוֹ כְּטַעַם לֶשֶׁד הַשָּׁמּוֹן: וּבְרִדַת הַטֵּל עַל הַמַּחֲנֶה לְלִילָה יֵרֵד הִמּוֹן עָלָיו:
וְאֵל הָעַם תֹּאמְרוּ הַתְּקַדְּשׁוּ לְמַחֵר וְאִכְלֹתֶם בִּשָׂר כִּי בְּכִיתֶם בְּאֲזֵנֵי ד' לֵאמֹר מִי יֵאָכְלֵנוּ בִּשָׂר כִּי טוֹב לָנוּ בְּמִצְרַיִם וְנִתֵּן ד' לָכֶם בִּשָׂר וְאִכְלֹתֶם: לֹא יוֹם אֶחָד תֵּאָכְלוּן וְלֹא יוֹמִים וְלֹא חֲמִשָּׁה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרֵה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם: עַד חֲדָשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאִפְסֶם וְהִיָּה לָכֶם לְזָרָא יַעַן כִּי מֵאִסְתֶּם אֶת ד' אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וַתִּבְכּוּ לְפָנָיו לֵאמֹר לָמָּה זֶה יֵצְאוּנוּ מִמִּצְרַיִם:

וְרוּחַ נֹסַע מֵאֵת ד' וַיִּגְזַן שְׁלֹיִים מִן הַיָּם וַיִּטֵּשׂ עַל הַמַּחֲנֶה כְּדָרְךָ יוֹם כֹּה וּכְדָרְךָ יוֹם כֹּה סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה וּכְאִמְתִּים עַל פְּנֵי הָאָרֶץ: וַיִּקַּם הָעַם כָּל הַיּוֹם הַהוּא וְכָל הַלַּיְלָה וְכָל יוֹם הַמַּחֲרָת וַיֹּאסְפוּ אֶת הַשְּׁלֹו הַמִּמְעִיט אֲסֹף עֶשְׂרֵה חֲמִרִים וַיִּשְׁטְחוּ לָהֶם שְׁטוּחַ סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה: הַבִּשָּׂר עוֹדֵנוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם טָרַם יִפְרֹת וְאֵף ד' חָרָה בְּעַם וַיֵּף: דָּוָד בְּעַם מִכָּה רַבָּה מְאֹד: וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמְּקוֹם הַהוּא קְבֵרוֹת הַתַּאֲוָה כִּי שָׁם קָבְרוּ אֶת הָעַם הַמִּתְאַוִּים:

47) במדבר לב: א, ה-ו, טז-יז, כה-כו, ופירוש דעת זקנים מבעלי תוספות

וּמִקְנֶה רַב הָיָה לְבְנֵי רְאוּבֵן וּלְבְנֵי גַד עֲצוּם מְאֹד וַיִּרְאוּ אֶת אֶרֶץ יַעֲזָר וְאֶת אֶרֶץ גִּלְעָד וְהִנֵּה הַמְּקוֹם מְקוֹם מִקְנֶה: ... וַיֹּאמְרוּ אִם-מִצְאֵנוּ חֵן בְּעֵינֶיךָ יִתֵּן אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת לְעַבְדֶּיךָ לְאַחֲזָהּ אֶל-תַּעֲבֵרְנוּ אֶת-הַיַּרְדֵּן: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְבְנֵי-גַד וּלְבְנֵי רְאוּבֵן הָאֲחִיכֶם יָבֹאוּ לְמַלְחָמָה וְאַתֶּם תִּשְׁבּוּ פֹה: ... וַיִּגְשׁוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ גְדֵרֹת צֹאן נִבְנָה לְמִקְנֵנוּ פֹה וְעִרִים לְטַפְּנוּ: וְאַנְחֵנוּ נַחֲלֵץ חֲשִׁים לְפָנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר אִם-הִבִּיאֲנֶם אֶל-מְקוֹמָם וַיִּשָּׁב טַפְּנוּ בְּעָרֵי הַמִּבְצָר מִפְּנֵי יִשְׁבֵי הָאָרֶץ: ... וַיֹּאמֶר בְּנֵי-גַד וּבְנֵי רְאוּבֵן אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר עֲבָדֶיךָ יַעֲשׂוּ כְּאֲשֶׁר אָדֹנָי מִצְוָה: כֹּה טַפְּנוּ נְשִׁינוּ מִקְנֵנוּ וְכָל-בְּהֵמָתֵנוּ יִהְיוּ-שָׁם בְּעָרֵי הַגִּלְעָד: כֹּה וְעַבְדֶּיךָ יַעֲבְרוּ כָל-חֲלוּץ צָבָא לְפָנֵי יְהוָה לְמַלְחָמָה כְּאֲשֶׁר אָדֹנָי דִּבֶּר.

ומקנה רב היה - לפי שהיו עשירים ביותר חבבו ממונם ובשביל חבוב ממונם פירשו מאחיהם וישבו להם חוץ לארץ ישראל ולפיכך גלו תחלה לכל השבטים שנאמר ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי וזש"ה כי לא ממוצא ומזרח למערב ולא ממדבר הרים כי אלקים שופט זה ישפיל וזה ירים כלומר כל מה שאדם עמל ויוצא בסחורה והולך ממזרח למערב ודוחק את השעה להתעשר אינו נעשה עשיר בשביל זה ואפי' ילך במדבריות ואל ההרים מהו ולא ממדבר הרים אמר ר' אבא כל הרים שבמקרא הרים ממש חוץ מזה שהוא לשון הרמה כלומר שאין האדם מתרומם בזה כי אלקים שופט זה ישפיל וזה ירים נוטל נכסים מזה ונותנם לזה ולמה נקרא שמם נכסים שהם נכסין מזה ונגלין לזה. ... והשלשה הללו בזמן שאינן מאת הקב"ה סופן ליפסק ממנו וכן שנו רז"ל שני חכמים היו והיו עשירים

עמדו בעולם. אחד מישראל ואחד מאומות העולם קרח והמן ושניהם נאבדו מן העולם. וכן אז"ל עושר שמור לבעליו
לרעתו זה עשרו של קרח ושל המן וכל כך למה לפי שלא היתה מתנתן מאת הקב"ה אלא חטפו אותן להם:

48) משנה אבות ה'י'

ארבע מדות באדם. האומר שלי שלי ושלך שלך. זו מדה בינונית. ויש אומרים זו מדת סדום. שלי שלך ושלך שלי. עם
הארץ. שלי שלך ושלך שלך. חסיד. שלי שלי ושלך שלי. רשע:

49) מדרש בראשית רבה מט

רבי יהודה אומר הכריזו בסדום כל מי שהוא מחזיק בפת לחם לעני ואביון ישרף באש פלוטית בתו של לוט היתה
נשואה לאחד מגדולי סדום ראתה עני אחד מדוקר ברחוב העיר ועגמה עליה נפשה מה היתה עושה בכל יום כשהיתה
יוצאה לשאוב מים היתה נותנת בכד שלה מכל מה שבביתה ומאכלת לאותו עני אמרו מאין חי העני הזה וכשידעו
בדבר הוציאוה לישרף אמרה רבון העולמים עשה משפטי ודיני ועלתה צעקתה לפני כסא הכבוד באותה שעה אמר
הקב"ה ארדה נא [ואראה] אם צעקת הנערה הזאת עשו אנשי סדום אהפוך יסודותיה למעלה הכצעקתם אינו אומר
אלא הכצעקתה:

50) מדרש בראשית רבה מט:ו

מעשה בשתי נערות שירדו לשנות ולמלאות מים אמרה אחת לחברתה למה פניך חולניות אמרה לה כלו מזונותיה
וכבר היא נטויה למות מה עשתה מלאה את הכד קמח והחליפו נטלה זו מה שביד זו וכיון שהרגישו בה נטלו ושרפו
אותה אמר הקב"ה אפי' אני מבקש לשתוק דינה של נערה אינו מניח אותי לשתוק הה"ד.

51) מדרש בראשית רבה נ:ז

ויאמרו גש הלאה קרב להלך ויאמרו האחד בא לגור וישפוט שפוט דין שדנו ראשונים אתה בא להרוס רבי מנחמא
משם רבי ביבי כך התנו אנשי סדום ביניהם אמרו כל אכסניא שהוא בא לכאן יהו בוועלים אותו ונוטלים את ממונו
אפילו אותו שכתוב בו ושמרו דרך ה' אנו בוועלים אותו ונוטלים את ממונו:

52) ספר הישר (ספר תולדות האדם), פרשת וירא, עמודים נח-סב

...ותהי להם בקעה בארצם רחבה מאד... ובה מעיינות מים ודשאים. והלכו שמה כל אנשי סדום ועמורה ארבעה
ימים בשנה, הם ונשיהם ובניהם וכל אשר להם, ושמחו שמה בתופים ובמחולות. ויהי בעת שמחתם, ועמדו יחד
והחזיקו איש באשת רעהו ואיש בבת רעהו הבתולה, והתעללו בהן ושכבו אתהן, וראה כל איש את אשתו ואת בתו
ביד רעהו ואין אומר דבר. ויעשו להם ככה מהבקר עד הערב, ושבו אחרי כן איש לביתו ואישה לאוהלה בערב. ככה
יעשו להם כל הימים ארבעה ימים בשנה... ויעשו להם כל אנשי סדום ועמורה, על פי ארבעת שופטיהם, מיטות
בנויות ברחוב הערים. והיה כל איש אשר יבוא והלך אל הערים האלה, ועמדו עליו והחזיקו בו, והביאו אותו אל
אחת מהמיטות ההן... והיה אם האיש ההוא קצר מהמיטה ההיא, ומשכוהו ששת האנשים ההם אלה מזה ואלה
מזה, ויצעק אליהם ולא יענוהו. ואם יהיה האיש ההוא ארך בקומה מהמיטה, ומשכוהו משתי צלעות המטה מצדיה
אלה מזה ואלה מזה, עד הגיע האיש ההוא לשערי מוות. והיה בצעקו אליהם, וענו אותו ואמרו לו: ככה יעשה לאיש
אשר יבוא בארצנו... היה בבוא אביון אל ארצם, ונתנו לו כסף וזהב, והעבירו קול בכל העיר לבלתי תת לו פת לחם
לאכול. והיה אם ישב האביון בארץ ימים ומת ברעב, כי לא ימצא פת לחם לאכול. ובמותו יבואו כל אנשי העיר
ולקחו את כספם וזהבם אשר נתנו לו. והיה כל איש אשר ידע את כספו ואת זהבו אשר נתן לו, ייקח והלך לו. וגם כל
בגדי העני וכל לבושו יפשיטו מעליו במותו ונלחמו כולם עליהם, והיה אשר יחזק על רעהו ייקח אותם. ואחרי כן
יישאוהו ויקברוהו ערס תחת אחד השיחים אשר במדברות. ככה יעשו כל הימים, לכל הבא אליהם אשר ימות
בארצם.

53) מדרש, פרקי דרבי אליעזר כה

(אנשי סדום)... ולא בטחו בצל יוצרם אלא על רוב עשרם.

54) שבת לא.

אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה...

55) מדרש, מכילתא בשלח, ויסע א

והישר בעיניו תעשה זה משא ומתן מלמד שכל מי שנושא ונותן באמונה רוח הבריות נוחה הימנו ומעלין עליו כאלו
קיים את כל התורה כולה.

56) תמיד לב:

אמר להון אנא נמי מלכא אנא מיחשב חשיבנא הבו לי מידי יהבו ליה גולגלתא חדא אתייה תקליה לכוליה דהבא
וכספא דידיה בהדיה לא הוה מתקליה אמר להון לרבנן מאי האי אמרי גולגלתא דעינא דבישרא ודמא דלא קא שבע
אמר להו ממאי דהכי הוא שקלי קלילי עפרא וכסייה לאלתר תקלא.

57) מדרש קהלת רבה ג:יג

דאמר ר' יודן בש"ר איבו אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאותו בידו אלא אם אית ליה מאה בעי דיעבדון תרתי מאה ומאן דאית ליה תרתי מאה בעי דיעבדון ארבעה.

58) משנה אבות ד:א

איזהו עשיר השמח בחלקו.

59) משנה אבות ב:ז

מרבה נכסים. מרבה דאגה.

60) אבות על בניים (הרב מזאוז)

... כי מי שרדף הרבה אחר תאות הממון הוא מקדיש כל זמנו רק במשא ומתן ואינו יכול לקבוע עתים לתורה ולעבוד השי"ת והוא מאבד חלקו בעוה"ב וזהו והאומר התנא נגד שמא מי שנמשך אחרי פירסום שמו של עוה"ז שזה אינו שם שלו עיקרי ויסודי ורוצה להיות לו שם כאחד העשירים הגדולים בזה היא אבד שמיה שהוא מאבד שמו העיקרי שיהיה לו בעוה"ב והוא מטעם האמור.

61) בבא קמא עט:

שאלו תלמידי את רבן יוחנן בן זכאי: מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מגזלן? אמר להן: זה השוה כבוד עבד לכבוד קונו, וזה לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו.

62) עבודה זרה ב:

אמר להם הקב"ה: במאי עסקתם? אומרים לפניו: רבש"ע, הרבה שווקים תקנינו, הרבה מרחצאות עשינו, הרבה כסף וזהב הרבינו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה. אמר להם הקב"ה: שוטים שבעולם, כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם, תקנתם שווקים להושיב בהן זונות, מרחצאות - לעדן בהן עצמכם, כסף וזהב שלי הוא, שנאמר: (חגי ב) לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות.

63) סוטה מח:

רבי אליעזר הגדול אומר: כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מקטני אמנה.

64) עירובין סה:

בשלשה דברים אדם ניכר בכוסו ובכיסו ובכעסו...

65) משלי יח:כא

מִן־תְּחִיִּים בְּיַד-לָשׁוֹן וְאֶהְבֶּיהָ יֹאכַל פְּרִיָּהּ :

66) פלא יועץ - ערך "כסף"

כתיב כסף נבחר לשון צדיק וכתוב בצל החכמה בצל הכסף הביטה וראה שהוקש הכסף ללשון והוקש לחכמה שם רמז שכמו שאמרו מות וחיים ביד לשון מאן דבעי חיי בלישניה מאן דבעי מיית בלישניה... אף אנו נאמר לענין הכסף מאן דבעי חיי בכסף מאן דבעי מיית בכסף כי רוב העבירות הן נגרות מחמת היות אדם להוט אחר הכסף כגון גזל גניבה אונאה עושק שבועת שוא שבועת שקר שקרים עול במדות השגת גבול מחלוקת קנאה שנאה תחרות מאכלות אסורות חילול שבת וי"ט ורוב העבירות שאדם עושה הוא על בצע כסף ועון חילול ה' על גביהן וכן מי שממונו חביב עליו מבטל רוב מצות ותפלות וברכות ות"ת כנגד כולם וכשמקיים אותם הם פסולות מחמת המהירות והכיליות ולבו בל עמו כי לבצעו פונה בכל פינות שהוא פונה ומעלים עין מן הצדקה וכדמבעי ליה למעבד לא עביד וכהנה רעות רבות באופן שיש עושר שמור לבעליו לרעתו שעל ידו יורש גיהנם ויורד לבאר שחת ובאמת אמרו אדם ניכר בכיסו כי הן אמת כי גבר אויב יצר הממון ובפרט בדור הזה הוא דור ממון שאדם להופ אחר הממון יותר מכל העבירות ומכל התענוגים וממונו של אדם חביב עליו יש יותר מגופו... ובכן יש קונה עולמו בממונו שמרבה צדקה מרבה מצות ומע"ט וקונה שם טוב לעצמו קונה לו דברי תורה קונה לו חיי העוה"ב וכבר איתנח סימנא דבר תורה מעות קונות שלכל דברי תורה וכל דבר טוב צריך מעות והכסף יענה את הכל מי חכם וישמור אלה ולא יהא נרדם סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם:

67) ויקרא יט:יא

לֹא תִגְנְבוּ וְלֹא-תִכְחֲשׂוּ וְלֹא-תִשְׁקְרוּ אִישׁ בְּעֵמִיתוֹ :

68) רמב"ם, הלכות גניבה א:ב

אסור לגנוב כל שהוא דין תורה.

69 רמב"ם, הלכות גניבה א:ג

איזה הוא גנב, זה הלוקח ממון אדם בסתר ואין הבעלים יודעין.

70 דברים יח:יג

תמים תהיה עם ד' אלקיך:

71 ברכות כח.

שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש...

72 רמב"ם, הלכות דעות ב:ו

אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כברו והענין שבלב הוא הדבר שבפה ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח וכן כל כיוצא בו ואפילו מלה אחת של פיתוטי ושל גניבת דעת אסור אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל ההוות:

73 במדבר לה: לג ופירושי אבן עזרא מלבי"ם

ולא-תחניפו את-הארץ אשר אתם בה פי הדם הוא יחניף את-הארץ ולא-יכפר לדם אשר שפד-בה כי-אם בדם שפכו:

יחניף - עשות רע בסתר:

ולא תחניפו את הארץ - החנף הוא מי שאין תוכו כברו, נגלהו כצדיק והוא רשע באמת, והונח על הארץ, כשאין תוכה כברה. נראית ארץ טובה ופירותיה זרים ורעים, וזה בא ע"י חנופה מדה כנגד מדה, ועז"א והארץ חנפה תחת יושביה (ישעיה כ"ד), וגם בא לעונש על ש"ד כמ"ש ותחנף הארץ בדמים, וז"ש אל תגרמו אל הארץ שתהיה מחנפת לכם, ולפי"ז הוא שלילה וגם ר"ל שע"י שתהיו חנפים תחניפו את הארץ, וא"כ הוא אזהרה על החנופה, ור' יאשיה דריש ששרש חנף חן אף חנה אף, ובארתי דבר זה בארץ בפי התו"ה ויקרא (סי' קנ"ב) עיי"ש:

74 תהילים לד: יג-יד ופירוש רד"ק

מי-האיש החפץ חיים אהב ימים לראות טוב: נצר לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה:

ושפתיך מדבר מרמה - שלא תדבר אחד בפה ואחד בלב. ואלו הן שפתי מרמה, שמרמה את חבירו, שמדבר לו טובות וחשב בלבו רעתו, כמו שאמר הכתוב (ירמיה ט, ז), בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו. וזהו מצות לא תעשה שבלב, כמו (ויקרא יט, יז), לא תשנא את אחיך בלבבך. ואמר (משלי ג, כט), אל תחלש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך:

75 ויקרא יט: לו, בבא מציעא מט.

מאזני צדק אבני-צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם אני ד' אלקיכם אשר-הוצאתי אתכם מארץ מצרים: מיתבי רבי יוסי ברבי יהודה אומר מה תלמוד לומר הין צדק והלא הין בכלל איפה היה אלא לומר לך שיהא הין שלך צדק ולאן שלך צדק אמר אבבי ההוא שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב מי.

76 פסחים קיג:

שלשה הקדוש ברוך הוא שונאן המדבר אחד בפה ואחד בלב...

77 משנה, בבא מציעא ד:יא-יב

(יא) אין מערבין פרות בפרות. אפילו חדשים בחדשים. ואין צריך לומר חדשים בישנים. באמת ביין התירו לערב קשה ברך. מפני שהוא משביחו. אין מערבין שמרי יין ביין. אבל נותן לו את שמריו. מי שנתערב מים ביינו. לא ימכרנו בחנות אלא אם כן הודיעו. ולא לתגר אף על פי שהודיעו. שאינו אלא לרמות בו. מקום שנהגו להטיל מים ביין. יטילו:

(יב) ... ומודים שלא יבור מעל פי מגורה. שאינו אלא כגונב את העין. אין מפרכסין לא את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים:

78 תוספתא בבא קמא פרק ז:ג

שבעה גנבין הן הראשון שבכולן גונב דעת הבריות... שכל הגונב דעת הבריות נקרא גנב שנא' (ש"ב טו) "ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל"...

79 חולין צד. ורש"י שם

דאמר שמואל: אסור לגנוב דעת הבריות, ואפילו דעתו של עובד כוכבים... אמר אב"י: תרנגולת טרפה הואי, ויהבה ניהליה במר דשחוטה... תניא, היה ר' מאיר אומר: אל יסרהב אדם לחבירו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד, ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל, ולא יפתח לו חביות המכורות לחנוני א"כ הודיעו, ולא יאמר לו סוך שמן

מפך ריקן, ואם בשביל כבודו מותר. איני, והא עולא איקלע לבי רב יהודה, פתח לו חביות המכורות לחנוני אודועי אודעיה, ואיבעית אימא: שאני עולא דחביב ליה לרב יהודה, דבלאו הכי נמי פתוחי מפתח ליה.

80) רמב"ם, הלכות דעות ב:ו

ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי, כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה, ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה, ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל, ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל, ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח וכן כל כיוצא בו, ואפילו מלה אחת של פיתוטי ושל גניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות.

81) שולחן ערוך, חושן משפט רכח:ו-ט

ו אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם... ואין לגנוב דעת הבריות בדברים שמראה שעושה בשבילו ואינו עושה אסור. כיצד: לא יסרהב (בחבירו) שיסעוד עמו והוא יודע שאינו סועד, ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל, ולא יפתח חבית הפתוחות לחנוני וזה סובר שפתחם בשבילו, אלא צריך להודיעו שלא פתחם בשבילו, ואם הוא דבר דאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה שאינו עושה בשבילו, ומטעה עצמו שסובר שעושה בשבילו לכבודו, כגון: שפגע בחבירו בדרך וסבור זה שיצא לקראתו לכבודו, אין צריך להודיעו. ז לא יאמר לו סוך שמן מפך זה והוא ריקן, ולילך לבית האבל ובידו כלי ריקן וסובר האבל שהוא מלא יין, ואם הוא עושה כדי לכבדו מותר.

ח לא ימכור לו עור של בהמה מתה בחזקת שהיא שחוטה, ולא ישלח לו חבית של יין ושמן צף על פיו. ט אין מפרכסין לא אדם ולא בהמה ולא כלים. כגון: לצבוע זקן עבד העומד למכור כדי שיראה כבחור, ולהשקות הבהמה מי סובין שמנפחין וזוקפין שערותיה כדי שתראה שמינה, וכן אין מקרדין פירוש קרוד: במגרדת או מסרקת ששניו דקים, ולא מקרצפין פירוש קרצוף: מגרדת או מסרק ששניו עבים אותה כדי לזקוף שערותיה, ולצבוע כלים ישנים כדי שיראו כחדשים, ואין נופחין בקרבים כדי שיראו שמנים ורחבים, ואין שורין הבשר במים כדי שיראה לבן ושמן.

82) שערי תשובה ג:קפד

... אמרו רבותינו זכרונם לברכה (חולין צד, א): אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת נכרי. והנה החטא הזה חמור אצל חכמי ישראל יותר מזגל הנכרי, יען וביען כי שפת שקר אשמה רבה, ונתחייבנו על גדרי האמת, כי הוא מיסודי הנפש:

83) ויקרא כב:לב

וְלֹא תַחַלְלוּ אֶת-שֵׁם קִדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹף בְּנִי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ד' מְקַדְשֶׁכֶּם:

84) יומא פו.

יצחק דבי רבי ינאי אמר: כל שחבירי מתביישין מחמת שמועתו (היינו חילול השם) ... שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמדו תורה - ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו, עליו הכתוב אומר (ישעיהו מט) ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. אבל מי שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ואין משאו ומתנו באמונה, ואין דבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו אוי לו לפלוני שלמד תורה, אוי לו לאביו שלמדו תורה, אוי לו לרבו שלמדו תורה, פלוני שלמד תורה ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכווערין דרכין.

85) מדרש, תנא דבי אליהו כו:ב

לא נתנה תורה על מנת כן אלא לקדש שמו הגדול שנאמר ויאמר עבדי אתה ישראל וגוי (ישעיה מ"ט ג') מיכן אמרו ירחיק אדם עצמו מן הגזל מישראל ומן הגוי ואפילו מכל אדם שבשוק שהגונב לגוי לסוף שהוא גונב לישראל והגוזל לגוי לסוף שהוא גוזל לישראל נשבע לגוי לסוף שהוא נשבע לישראל מכחש לגוי לסוף מכחש על ישראל שופך דמים לגוי לסוף שהוא שופך דמים לישראל ולא נתנה תורה על מנת כן אלא כדי לקדש שמו הגדול.

86) דברים ו:ה

וְאֶהְבֶּתְ אֶת ד' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ וּבְכָל-מְאֹדְךָ:

87) יומא פו.

"ואהבת את ה' אלקיך" שיהא שם שמים מתאהב על ידך.

88) פלא יועץ- ערך "חילול ד"

ידוע שהוא חמור מכל עבירות שבתורה עד שאמרו רז"ל שאינו מתכפר אלא עם תשובה ויסורין ויום הכיפורים ויום המות. אי לזאת יחרד האיש וילפת ויזהר וישמר מכל שהוא חילול ה' והדבר הקשה שחילול ה' הוא הכל לפי מה שהוא אדם ולפי מה שמחזיקין אותו העולם אם גורם שידברו עליו תועה הוי חילול ה'... אבל כל אדם אינו חייב אלא כשיעורו ואשר בכחו לעשות יעשה וישמר ויזהר עד מקום שידו מגעת וישתדל בכל עוז להשמר מן הכיעור ומן הדומה

לו ושלא ימצאו מקום לדבר עליו ובפרט בענין הממון צריכה רבה שלא יהא הכסף נחשב בעיניו למאומה במקום דאיכא למיחש אחת מני אלף לחילול ה' או לחשש גזל או שהם נדנוד איסור יתגבר וישליך כספו וזהבו שמוטב שימות ברעב ולא יהא רשע לפני המקום שעה א' וכל שכן שדורשי ה' לא יחסרו כל טוב ובפרט בדורות הללו צריך זהירות גדולה ושמירה יתירה כי הן בעון רבו המתפרצים שנפשם שוקקה לדבר תועה על הת"ח ועל יראי ה' וחושבי שמו ואפי' אם יהיו כל דרכיו משפט כמלאך ה' צבאות לא יבא ולא יהיה שיכשל בדבר קטון בין באונס בין בשוגג או שיחשדוהו במה שאין בו או שישמעו עליו שום שמועה רעה לא יחתרו לדעת אמתותן של דברים היכי הוה עובדא ותכף פוערין פיהם לבלי חק ויהיו מלעיגים במלאכי אלקי"ם ואפילו על הקטנים המתחילין ללמוד אם יעשו מילי דינקותא תכף נושאים התורה על פיהם ואומרים ראו בן שלומד גמרא או חזו גברא שהוא ת"ח או חזו גברא שמחזיקין אותו לחסיד או לירא שמים כך וכך מעשיו ואין מכריע לכף זכות רק פותחים כולם לחובה אוי להם ולנפשם כי גמלו רעה והם יטלו חלק בראש בעון חילול ה' וכמה רעות עושים שמדברים לשון הרע והגורמים...